

Ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης

Εἰσήγηση γιὰ τὴν ἐξήγηση τῆς σημειογραφίας
μὲ ἣ χωρὶς τὴν ἐπαναφορὰ κάποιων σημαδίων ἐκφράσεως
ὑπὸ Γρ. Θ. Στάθη
κατ' ἀνάθεση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. Χριστοδούλου
μετὰ τὴν πρώτη σύσκεψη γιὰ τὸ ψαλτικὸ θέμα,
τὴν 27 Μαρτίου 2001

α

Τὸ θέμα τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως ἔχει τὶς ἀκόλουθες πτυχές.

Α.

α. ἡ πρωτότυπη σημειογραφία, γενικά {12ος αἰώνας - 1756 περίπου}

- § Στιχηραρικὸ Γένος,
- § Παπαδικὸ Γένος,
- § Εἵρμολογικὸ Γένος

β. ἡ πρωτότυπη σημειογραφία, σὲ ἐξηγητικὴ σημειογραφία {1670 περίπου - 1814}

γ. ἡ πρωτότυπη σημειογραφία τοῦ νέου στιχηρατικοῦ, καὶ εἵρμολογικοῦ γένους τοῦ β' μισοῦ τοῦ 19 αἰῶνος, δηλαδὴ τῶν διδασκάλων:

Ἰωάννου Τραπεζουντίου,
Δανιὴλ Πρωτοψάλτου,
Πέτρου Πελοποννησίου,
Πέτρου Βυζαντίου,
Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, κ.ἄ.

B.

α. ἡ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῶν τριῶν Διδασκάλων τῆς Νέας Μεθόδου {1814-15}

- § ποιά χειρονομικὰ σημάδια κράτησαν σὲ ἰσχύ· Βαρεῖα, Ψηφιστόν, Ὅμαλόν, Ἀντικένωμα, Σταυρός, Ἔτερον Παρακάλεσμα

- § ποιά σημάδια καὶ οἱ ἴδιοι χρησιμοποίησαν στὴν ἀρχὴ καὶ τὰ ἐγκατέλειψαν ὕστερότερα.

Ὁ Χρῦσανθος διατήρησε σὲ συχνὴ χρήσι: κόκκινη Βαρεῖα, κόκκινο Λύγισμα, κόκκινο Πιάσμα, κόκκινο Παρακάλεσμα (᾿Σύνδεσμον'), καὶ ἀραιότερα: κόκκινο Ἀντικένωμα, Ὅμαλον, Παρακλητικὴ, Κύλισμα, καὶ Ἀντικενωκύλισμα

Ὁ Χουρμούζιος διατήρησε, σχεδὸν συνέχεια, τά: Πιάσμα, μακρὸ Ἔτερον Παρακάλεσμα, μακρὸ Ἀντικένωμα, μικρὴ κόκκινη Βαρεῖα.

Ὁ Γρηγόριος χρησιμοποίησε μόνον τὴν Ὁξεῖα, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις διώρθωσε ὁ ἴδιος τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ὅμαλου ἀπὸ Ἴσον καὶ πάνω σὲ Ὁξεῖα Ἴσον - Κεντήματα μὲ Γοργόν, σὲ πάνω σὲ Ὁξεῖα Ἴσον - Κεντήματα μὲ Γοργόν καὶ πάλιν Ἀποστροφὸν - Κεντήματα μὲ Γοργόν καὶ πτώση μὲ Ἐλαφρόν, ἐνωμένα ἀπὸ κάτω μὲ Ἔτερον Παρακάλεσμα.

β. ἡ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῶν πρώτων ἐκδόσεων

- § ἡ περίπτωσις χρησιμοποίησεως τῆς Ὁξεῖας, στίς ἐκδόσεις τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Θάμυρη πρὸς τοὺς δασκάλους ποὺ δὲν χρησιμοποίησε καὶ αὐτὸς τὴν Ὁξεῖα στίς Ἐκδόσεις τοῦ Παρισιοῦ

- § τί ἐρμηνεύεται διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ἐρμήνευσαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι καὶ τί εἶναι αὐτό:

α) συμπλήρωσις σὲ παράλειψιν τῶν διδασκάλων ἐξηγητῶν, δηλαδὴ ἐξήγησις τῆς θέσεως τοῦ Λυγίσματος, ἢ τοῦ Πιάσματος ἢ τοῦ Τρομικοῦ, τὸ ὁποῖον κυρίως ἀπέδωσαν μὲ τὸ Ψηφιστόν, στὴ γνωστὴ γραφὴ Ὀλίγον μὲ Κεντήματα καὶ δύο καταβάσεις μὲ Ἀποστροφούς· ἡ ἐξήγησις πάντως εἶναι διαφορετικὴ στίς δύο αὐτὰς περιπτώσεις, ἢ ἀκόμα τῶν Συνδέσμων, δηλαδὴ τῆς Διπλῆς Ἀποστροφῆς, ἢ, β) διαφορετικὴ ἐρμηνεῖα ποὺ δὲν δικαιολογεῖται ἀπ' τὴν πρωτότυπὴν σημειογραφίαν· καί, γ) πόσο ἡ προφορικὴ παράδοσις εἶναι ὀρθὴ ἂν γιὰ τὴν ἴδιαν περίπτωσιν ὑπάρχουν πολλὰς διαφορετικὰς ἐρμηνεῖες;

Γ.

α. ἡ παράλληλη ἀναλυτικὴ σημειογραφία ἄλλων διδασκάλων, ἐκτὸς τῶν τριῶν τῆς Νέας Μεθόδου:

- § ἡ σημειογραφία τοῦ Ἀποστόλου Κώνστα Χίου. Ὁ Ἀπόστολος χρησιμοποιεῖ, μέχρι τὸ θάνατό του τὸ 1840, καὶ τὰ καταργηθέντα πέντε φωνητικὰ σημάδια:

Ὁξεῖα, Κούφισμα, Πελαστ_ν, Διπλῇ Ἀπόστροφο, Κρατημοῦπόρροον καὶ ἀπ' τὰ ἄφωνα σημάδια τά: Λύγισμα, Πίασμα, Παρακλητικ_, Τρομικ_ν, Ἐκστρεπτ_ν, Κύλισμα, Αντικενωκύλισμα, Ἐπέγερμα, Σταυρ_ς, μικρὴ κόκκινη Βαρεῖα καὶ τὶς παλαιᾶς Ἑλληνικαί: Ἀπόδεσμα, Κράτημα, Διπλῇ (Ὁξεῖα), Σύνδεσμοι (διπλῇ Ἀπόστροφος)

- § ἡ σημειογραφία τοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου:

- § ἡ σημειογραφία τοῦ Θεοφάνους Παντοκρατορινοῦ στὸ Ἑῤῥον Ἑῤῥος: κυρίως Λύγισμα, Πίασμα, Τρομικὸν καὶ μικρὴ κόκκινη Βαρεῖα

β. ποῖα χειρονομικὰ σημάδια κράτησαν σὲ ἰσχὺ αὐτοὶ οἱ δάσκαλοι ἐξηγητές; τὰ ἀναφερθέντα ἀνωτέρω κατὰ ἐξηγητὴ

γ. οἱ παράλληλες σημειογραφίαι καὶ ποῖα σημάδια ἐκφράσεως χρησιμοποίησαν:

- § ὁ Γεώργιος Λέσβιος

- § τὸ ἀλφαβητικὸ σύστημα Βουκουρεστίου

Ψιλῇ Δασεῖα Ὁξεῖα Βαρεῖα Γάμμα Σταυρὸς Ὁργάνισμα
Ρινόφωνον

- § τὸ ἀλφαβητικὸ σύστημα τοῦ Παΐσιου Ξηροποταμηνοῦ

κράτησε τὰ καθιερωθέντα ἀπ' τὴ Νέα Μέθοδο

Δ.

α. ἡ βυζαντινὴ σημειογραφία εἶναι δυναμικὴ - περιγραφικὴ καὶ ὄχι προσδιοριστικὴ

β. ἡ σημειογραφία εἶναι ἡχητικὸ ἀλφάβητο καὶ ἔχει ὀρθογραφία, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ:

1. φωνητικοὺς χαρακτῆρες διακρινόμενους σὲ σώματα καὶ πνεύματα, καὶ ἱκανοὺς νὰ φθέγγονται μόνοι τους τὶς φωνές ἢ σὲ συνδυασμοὺς καὶ συμπλοκὰς μεταξύ τους,

2. ὑποστάσεις χειρονομίας, σημάδια ποὺ τίθενται ὑπὸ, ὑποκάτω τῶν φωνητικῶν χαρακτήρων κατὰ μεγάλη πλειονότητα,

3. σημάδια φθορικά, γιὰ τὶς μονιμότερες ἢ διαβατικὰς ἀλλοιώσεις, καὶ
4. χρονικὰ σημάδια καὶ ἀγωγικά, γιὰ τὶς γοργότητες ἢ τὶς ἄργιες, ποὺ κατὰ μεγάλη πλειονότητα τίθενται ἀπὸ πάνω ἀπ' τὰ σημάδια τῶν φωνῶν.

Τὰ ἐκφραστικὰ σημάδια ἢ τὰ λεγόμενα χαρακτηῖρες ποιότητος, ποὺ κρατήθηκαν σὲ χρῆση, προέρχονται ἀπ' τὴν κατηγορία τῶν ὑποστάσεων χειρονομίας καὶ ὑποδηλώνουν μιὰ κάποια τὸ καθένα μελικὴ κίνηση, ὅπως διδάσκεται στὰ Θεωρητικά, ὅχι πάντοτε μὲ πανόμοια διατύπωση. Νὰ ὑπενθυμίσω πάλι αὐτὰ τὰ σημάδια: Βαρεῖα, Ψηφιστόν, Ὅμαλόν, Ἀντικένωμα, Σταυρός, Ἑτερον Παρακάλεσμα.

γ. μιὰν ἰδιαίτερη τὸ καθένα μελικὴ κίνηση παρασημαίνουν καὶ τὰ ἄλλα σημάδια ποὺ χρησιμοποίησαν στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία οἱ ἄλλοι δάσκαλοι. Τὰ κυριώτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι, ἀπ' τὰ δεκαεῖς ποὺ κράτησε θεωρητικὰ ὁ Ἀπόστολος Χῖος, καὶ αὐτὰ ποὺ ἀπαντοῦν στὰ βιβλία του· δηλαδή, Λύγισμα, Πίασμα, Τρομικὸ (καὶ Ἐκστρεπτό), καὶ Παρακλητικὴ.

Τὸ Ἰσάκι εἶναι ψευδεπίγραφο, δὲν εἶναι σημάδι καὶ δὲν σημαίνει καμιά ἐνέργεια. Τίθεται στὴν πρὸ τοῦ 1814 σημειογραφία γιὰ ὀπτικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἰσορροπία καὶ γιὰ ὀρθογραφικὴ παραπλήρωση τῶν φωνητικῶν σημαδιῶν, ὅταν κάτωθεν ὑπάρχει συλλαβὴ μὲ δύο ἢ τρία σύμφωνα.

Ἡ Ὁξεῖα, πάλι καὶ σὲ συνδυασμοὺς εἶναι φωνητικὸ σημάδι ποὺ ἀντικαταστάθηκε πλήρως ἀπ' τὸ Ὀλίγο. Ἔχει ὀρθογραφικὸ λόγο ὑπάρξεως στὶς συνυφάνσεις τῶν σημαδιῶν καὶ κυρίως ὡς 'σῶμα' νὰ φέρει τὸ Ἰσον καὶ τὰ Κεντήματα, ἐπειδὴ κατὰ ἓνα ὀρθογραφικὸ κανόνα, τὸ Ἰσον, ὅπως δὲν ὑποτάσσει τὸν ἢ τὴν Ἀπόστροφο ἔτσι δὲν ὑποτάσσει καὶ τὸ Ὀλίγον, καὶ πρέπει συνεπῶς τὴν θέση τοῦ Ὀλίγου νὰ πάρει ἡ Ὁξεῖα· δηλαδή, ἡ σωστὴ ὀρθογραφία τῆς παραστάσεως Ὀλίγον καὶ πάνω του Ἰσον (ἀκόμα καὶ μὲ ἄλλα σημάδια) εἶναι Ὁξεῖα καὶ πάνω τῆς Ἰσον ἡ ἐνέργειά τῆς ὅμως μπορεῖ νὰ καταγραφῇ ἀναλυτικά.

Καὶ τὸ σημάδι Κλάσμα ἢ Τσάκισ (Τζάκισμα ἀπαντᾷ τὸν ιη' καὶ ιθ' αἰῶνα) εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτο καὶ δὲν ἔχει διαφορετικὴ ἐνέργεια ὡς, Κλάσμα ἢ ὡς Τσάκισμα

Ε.

α. τί πρέπει να γίνει:

ἐπαναφορά αὐτῶν τῶν ὀλίγων καὶ κοινῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν
ἢ ἀναλυτικὴ καταγραφὴ τῆς μελικτῆς κινήσεως ποὺ ὑποδηλώνουν;

- § τὰ θεωρητικὰ διδάσκουν καὶ ἡ ἐτυμολογία τῶν ὀνομάτων τῶν σημαδιῶν αὐτῶν ὑπαγορεύουν τὴν ὑπαρξὴ τους
- § ἡ διατήρηση τῆς παραδόσεως ὑπαγορεύει τὴν ὑπαρξὴ τους ὡς συστατικῶν στοιχείων τῆς πληρότητος τῆς σημειογραφίας· δὲν τὰ κατανοοῦν οἱ ξένοι καὶ τὰ παραθεωροῦν· νὰ μὴ τὰ κατανοοῦμε κι ἐμεῖς εἶναι μᾶλλον ἀπαράδεκτο. Ἡ κατάργησή τους σημαίνει πτώχευση τῆς σημειογραφίας
- § χρειάζονται γιὰ τὴν κωδικοποίησιν τῶν μελισμάτων σὲ συγκεκριμένες θέσεις καὶ γιὰ μέτρο τηρήσεως τῆς παραδόσεως· διαφορετικὰ μιὰ φωνητικὴ ἀσυνδοσία κατὰ τὴν ἐρμηνεῖα θὰ εἶναι ἀνεπίστροπτη
- § ἡ παρασήμανση τῶν μελῶν μὲ αὐτὰ τὰ σημάδια, χωρὶς τὴν ἀναλυτικὴν καταγραφὴν, διασώζει ἀκέραια τὰ μέλη καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν ἀδυναμία κάποιων νὰ ψάλλουν τὰ ὑποκρυπτόμενα μελίσματα: δηλαδὴ δὲν θὰ τὰ ψάλλουν καὶ δὲν πρόκειται νὰ γίνεταί χαλασμός κόσμου· δὲν πειράζει
- § χρειάζονται καὶ γιὰ λόγους ὑπομνήσεως τοῦ μέλους καὶ γιὰ λόγους ὀρθογραφίας· τὰ ἐκφραστικὰ σημάδια πάντοτε εἶναι καὶ ὀρθογραφικὰ τῆς σημειογραφίας στοιχεῖα.
- § εἶναι κάτι ἀντίστοιχο μὲ τὸ πολυτονικὸ σύστημα καὶ τὸ μονοτονικὸ ἢ καὶ ὀλότελα ἀτονικὸ τῆς ἐλληνικῆς γραφῆς.

Βέβαια, ἐδῶ τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς γνωριμίας αὐτῶν τῶν σημαδιῶν ἀπὸ ὅλους καὶ τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἐνεργείας τους. Στὶς ἐκδόσεις τῶν μουσικῶν βιβλίων μπορεῖ καὶ ἡ ὀρθὴ κάθε φορὰ ἀνάλυση, μὲ μόνον τὰ φωνητικὰ σημάδια καὶ τοὺς κανόνες ὀρθογραφίας τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου, νὰ εἶναι ἀρκετὴ. Ὡστόσο, προσωπικά, θὰ ἤθελα νὰ σημειώνεται τουλάχιστον τὸ Λύγισμα.

§§ περὶ ἀποδόσεως τῶν λεπτῶν διαστημάτων καὶ τῆς σημάσεως τῶν ἔλξεων, πρέπει νὰ ἰσχύσουν τὰ τῆς Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, μὲ τὶς Διέσεις καὶ Ὑφέσεις καὶ τὶς κατὰ 2/12 τοῦ μείζονος τόνου ἀλλοιώσεις, κάθε φορὰ ποὺ τὰ σημάδια αὐτὰ εἶναι μονόγραμμα ἢ δίγραμμα ἢ τρίγραμμα. Καὶ πρέπει νὰ ἐπιχειρηθῇ μιὰ νέα προσέγγισις καὶ συγγραφὴ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ κεφαλαίου, περὶ τὰ συστηματικὰ τῆς Μουσικῆς μας καὶ τοῦ ἀκριβοῦς θεωρητικοῦ καὶ μαθηματικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν πολλῶν μεγεθῶν

τῶν διαστημάτων τῆς Μουσικῆς μας, τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς.

Π ρ ό τ α σ η .

Νὰ ἀπευθυνθοῦμε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, σεβόμενοι τὴν ἱστορία καὶ παράδοση περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ψαλτικῆς τῆς λατρείας μας, - στὴν πατριαρχικὴ αὐλὴ ἔγινε καὶ ἡ μεταρρύθμιση τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἡ ἐργασία τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ 1881 - , γιὰ συγκρότηση κοινῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς ἐντελεχῇ μελέτῃ καὶ λύσει τῶν ἀνακυψάντων ἀπ’ τὸ 1814 καὶ 1881 καὶ ἐφεξῆς προβλημάτων καὶ γιὰ τὴν κωδικοποίησίν τους πρὸς κοινὸν ὄφελος καὶ ὁμοιογενῇ παράδοσιν τῆς ἐρμηνείας τῆς σημειογραφίας τῆς ψαλτικῆς κληρονομιάς μας.

νύχτα τῆς 26 Ἀπριλίου 2001. γρ.θ.στάθης

Παρατηρήσεις

22.6.2001. Μετά την εισήγηση του Χαρίλαου Ταλιαδώρου και στην λευκή τέταρτη σελίδα του δακτυλογράφου του, είχα σημειώσει μια άλυσσίδα σκέψεών μου:

Άλλο πράγμα “γραφικό σύστημα” και άλλο “μουσική καθαυτή”

— πόσο αλλοιώνεται ή παράδοση, πόσο
ἀπομακρύνεται με νέες μελοποιήσεις
ανεξέλεγκτες

⇓

τὸ γραφικὸ σύστημα πάντοτε

ἐπιδέχεται βελτιώσεις,

ὡς τεχνικὸ μέρος

⇓

ἡ ὀρολογία μπορεῖ

νὰ ἐρευνᾶται καὶ νὰ ὁλοκληρώνεται

⇓

εὐκόλα γίνεται ἐκτροπὴ ἀπ’ τὸ παραδεδομένο μέλος

ἂν δὲν γνωρίζουμε τὴν πρωτότυπη παρασήμευση,

γὰρ εὐκόλο αὐτοέλεγχον

⇓

ἡ ἄγνοια ὁδηγεῖ σὲ ἀπλούστευση,

ἢ ἐλευθεριάζουσα πρακτικὴ καὶ αὐθαιρεσία

⇓

ἡ παρασήμευση εἶναι κωδικοποίηση

καὶ φύλαξη ὁμοιόμορφη τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως

Οἰκουµενικὸ Πατριαρχεῖο
ἐορτὴ τοῦ Σταυροῦ, 14 Σεπτεμβρίου 2001

παρατηρήσεις στὴ συζήτηση ποὺ ἔγινε στὴν Τράπεζα
μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν Μητροπολίτου Πέργης κ. Εὐαγγέλου Γαλάνη
καὶ τοῦ Ἀρχοντος Πρωτοψάλτου κ. Λεωνίδα Ἀστέρη.

α.

κριτὴς, γιὰ τὴν ψαλτικὴ παράδοση καὶ τὴν διδασκαλία τῆς σημειογραφίας,
ποιός;

β.

θέµα ὀρθογραφίας τῶν σηµαδιῶν ποιότητος, δηλαδὴ τῶν χειρονοµῶν.
Οἱ τρεῖς Διδάσκαλοι τοὺς προσδιόρισαν, δηλαδὴ τοὺς ἀπέδωσαν, µιὰ µόνο συγκεκριµένη
ὀρθογραφία, ἀπ’ τις περισσότερες ὀρθογραφικὲς δυνατότητες ποὺ εἶχαν ...

γ.

ἢ προφορικὴ παράδοση·
τὸ τί ἔµεινε σὲ ἀσάφεια δημιουργεῖ τώρα πρόβληµα ἀσυδοσίας
καὶ “κατὰ βούληση” σαφινισµοῦ ...

δ.

οἱ τρεῖς Δάσκαλοι ἀπευθύνονταν σὲ ψάλτες, γινῶστες τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας
καὶ κυρίως τῆς προφορικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως.
“Ὅ,τι ἔλειπε ἀπ’ τὴν συγκεκριµένη γραπτὴ διδασκαλία
τὸ ἀναπλήρωνε ὁ δάσκαλος - φορέας στερεῆς παράδοσης,
τὸ ἀναπλήρωνε, ἀκριβῶς ἡ ψαλτικὴ παράδοση.

ε.

ἀπομένει τώρα, ἀκριβῶς, ἡ ἔρευνα αὐτῆς τῆς στερεῆς προφορικῆς ψαλτικῆς παράδοσης
καὶ ἡ ἐπαναφορά της µὲ ὅσο γίνεται σαφεῖ γραπτὴ καταγραφή της πιά.
Σ’ αὐτὴν τὴν προσπάθεια δὲν ὑπάρχει ἄλλη δυνατότητα
παρὰ ἡ χρῆση κάποιων στοιχείων τῆς σημειογραφίας, δηλαδὴ σηµαδιῶν,
εἴτε ἀπ’ τὰ ὑπάρχοντα, εἴτε νέα ποὺ πρέπει νὰ ἐπινοήσουμε,
γιὰ τὴν παρασήµανση τῆς στερεῆς παραδόσεως.

**Σηµ. Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι μιὰ πρώτη καταγραφή μετὰ τὴν πρώτη
σύσκεψη, στὶς 27 Μαρτίου 2001, στὸ γραφεῖο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.
Στὴ συνέχεια, καὶ μετὰ τὶς τέσσερις συσκέψεις, τὸ κείμενο αὐτὸ
πῆρε τὴ μορφὴ Χρονικοῦ καὶ προτάθηκε στὴν Εἰσήγησή μου καὶ
Πρόταση γιὰ λύση τοῦ ἀνακύψαντος ψαλτικοῦ θέµατος.**

Γρ. Θ. Στάθης

Ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης

ἐξήγηση τῆς σημειογραφίας -
ἀπόδοση τῶν λεπτῶν διαστημάτων -
κανονισμὸς μεθοδικῆς διδασκαλίας

ἀλληλοδιάδοχες συσκέψεις στὸ γραφεῖο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. Χριστοδούλου

στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

τὴν 27 Μαρτίου, τὴν 25 Ἀπριλίου, τὴν 1 Ἰουνίου,

ἴσως καὶ κάποια ἄλλη ἀκόμη ἡμερομηνία τοῦ 2001

Τὶς συσκέψεις αὐτὲς τὶς προκάλεσε μία πρόταση τοῦ πρωτοψάλτου κ. Χαριλάου Ταλιαδώρου κατὰ μία ἐπίσκεψή του στὸν Ἀρχιεπίσκοπο, καὶ παράλληλο αἶτημα τοῦ προέδρου τῆς Ὁμοσπονδίας Συλλόγων Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος κ. Χρήστου Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος παρέστησε ὡς μέγα σχίσμα στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμον τὴν διαδορὰ ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῆς Ψαλτικῆς, ὅπως διενεργεῖται κυρίως ἀπ' τὸν κ. Λυκοῦργο Ἀγγελόπουλο καὶ ἄλλους συνεργάτες του ποὺ ψάλλουν κατὰ τὸν ὁδίο τρόπο καὶ διδάσκουν καὶ δημοσιεύουν βιβλία θεωρητικά, ἀπὸτοκα τῆς διδασκαλίας τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Σίμωνος Καρᾶ. Καὶ τὸ ὅλο πρᾶγμα ἀπέρρευσσε μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου μὲ θέμα “Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης” ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ ὑποφαινόμενος Γρηγόριος Στάθης, καὶ πραγματοποιήθηκε ὁργανωμένο ἀπ' τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ τριήμερον 3-5 Νοεμβρίου 2000, στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ συνεδρίου ἐκδηλώθηκαν μὲ ἔντονον καὶ ἀνοίκειον, κάποιες φορές, ὕψος οἱ ὑποβόσκουσες ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἀπαξιώσεις καὶ κατακραυγὲς κατὰ τοῦ Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ ‘συστήματος’ τοῦ Καρᾶ, ὅπως λέγουν.

Μετὰ τὸ Συνέδριον οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἀμφισβητιεῖς ἀπ' τὴν καθιερωμένη χορείαν τῶν πρωτοψαλτῶν, δηλαδὴ ὁ κ. Ἀθανάσιος Καραμάνης, ὁ κ. Μανώλης Χατζημάρκος, ὁ κ. Βασίλειος Κατσιφῆς, καὶ οἱ Δημήτριος Ἰωαννίδης καὶ ... Δαμαρλάκης ἀπ' τὴν Κρήτη, προχώρησαν σὲ δημοσιεύματα στὸν ψαλτικὸ περιοδικὸ τύπον, μὲ παρανόησιν παντελῆ τῶν γενομένων στὸ Συνέδριον καὶ μὲ ἀσύστατες κατηγορίαι καὶ κατὰ τοῦ προσώπου μου, ὅτι συνευδόκησα μὲ τὴν ‘Καραϊκὴν’ παράταξιν καὶ ἐμπόδισα τὴν ἐλεύθερην ἔκφρασιν τῶν ψαλτῶν νὰ ποῦν

καὶ νὰ κατακεραυνώσουν τοὺς ‘Ἀγγελοπουλικούς’, ὅπως θεωροῦν αὐτοὶ τὰ πράγματα. Δὲν ἦταν τότε, καὶ φοβᾶμαι δὲν εἶναι ἀκόμη σὲ θέση νὰ κάνουν διάλογο μὲ ἐπιστημονικὸ λόγο, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ κατανοήσουν κάποια ἀδιαμφισβήτητα πράγματα καὶ νὰ τὰ παραδεχθοῦν. Τὰ κείμενα πὺ δημοσιεύτηκαν καὶ κάποια ποὺ δὲν δημοσιεύτηκαν, τὰ εστειλαν στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλο, σὲ ὅλους τοὺς Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, σὲ Ὑπουργούς, σὲ Μουσικολόγους καὶ δὲν ξέρω σὲ ποιοὺς ἄλλους. Καὶ μὲ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματός μου καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ σπιτιοῦ μου, χωρὶς κανένα διαβιβαστικὸ σημεῖωμα, τὰ κοινοποίησαν καὶ σὲ μένα.

§ Ἐκρίνα πὼς δὲν ἔπρεπε ν’ ἀπαντήσω σὲ τέτοιου εἵδους συμπεριφορὰ, παρ’ ὅλο ὅτι μοῦ διαμηνύθηκε σχετικὰ καὶ ἀπ’ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἀπ’ τὸν Πατριαρχικὸ περίβολο, μὲ σκέψεις τοῦ μητροπολίτου Πέργης κ. Εὐαγγέλου. Ἐτοίμασα τὸ “Χρονικὸ καὶ τὰ Πορίσματα” τοῦ Συνεδρίου γιὰ νὰ δημοσιευθοῦν στὸ περιοδικὸ Ἐκκλησία, καὶ δημοσιεύτηκαν στὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου 2001, καὶ τὸ ἔστειλα στὸν Ἀρχιεπίσκοπο, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ ἐνέκρινε, ἰδιογράφως στὴν πρώτη σελίδα, καὶ εὐλόγησε νὰ προωθηθῇ γιὰ δημοσίευση στὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ περασθῇ καὶ στὸ Internet. Στὸ κείμενο αὐτὸ περιέχονται καὶ δύο παράγραφοι σχετικὲς μὲ τὶς αἰτιάσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, μὲ πνεῦμα μουσικολογικῆς καὶ συνεδριακῆς παιδαγωγίας. Κατὰ μῆνα Μάρτιο καὶ μὲ τὴν καλὴ εὐκαιρία νὰ βρεθῶ συνοδοιπὸρος τοῦ Πατριάρχου στὸ ταξίδι στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία (18-24 Μαρτίου 2001), ὑπέβαλα τὸ κείμενο αὐτό, μὲ συνοδευτικὴ ἐπιστολή, πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη καὶ τὴν περὶ Αὐτὸν Ἱερὰ Σύνοδο· ἔλαβα δὲ πρόσφατα καὶ ἀπαντητικὸ Πατριαρχικὸ Γράμμα γιὰ τὴν ἐπίσημη αὐτὴ ὑποβολὴ τοῦ Χρονικοῦ καὶ τῶν Πορισμάτων τοῦ Α’ Πανελληνίου Συνεδρίου Ψαλτικῆς Τέχνης.

§ Ἡ κατάσταση λοιπόν, αὐτὴ περὶ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, παρουσιάστηκε ὡς ἐπικίνδυνη τάση καὶ σχίσμα στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμο, καὶ μὲ τὴν προσφυγὴ στὰ δικαστήρια ἐκ μέρους τοῦ κύκλου τοῦ κ. Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ κ. Γεωργίου Κωνσταντίνου, συγγραφέως καὶ ἐκδότου ἐνὸς Θεωρητικοῦ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ ὁποῖο πολὺ κατέκριναν οἱ ἀμφισβητίες καὶ μὲ ἄκομψες ἢ καὶ ὑβριστικὲς φράσεις δήλωσαν καὶ ἔγραψαν ὅτι πρέπει νὰ ‘καῇ’ αὐτὸ τὸ βιβλίον. Ὁ δικαστικὸς ἀγώνας στρέφεται κατὰ αὐτῶν τῶν κυρίων ποὺ μνημόνευσα παραπάνω καὶ ζητεῖται ποσὸ πενήντα ἑκατομμυρίων δρχ. ἀπ’ τὸν καθένα γιὰ τὴν ἠθικὴ ζημίαν ποὺ προκάλεσαν. Μπροστὰ σ’ αὐτὴν τὴν τροπὴ τῶν πραγμάτων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔκρινε καλὸ νὰ συγκαλέσει εἰδικὴ σύσκεψη, σὲ πρώτη φάση, τὸν κ. Ταλιαδῶρο, ὁ ὁποῖος ἔθεσε ὅρο νὰ παρευρίσκομαι κι ἐγώ,

τὸν κ. Ἀγγελόπουλο, τὸν κ. Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος ἔφερε μαζί του καὶ τὸν Γραμματέα τῆς ὁμοσπονδίας κ. Παναγιώτη Μαρούλη.

§ Σ' αὐτὴν τὴν πρώτη σύσκεψη, 27 Μαρτίου, ἔγινε μιὰ πρώτη προσπάθεια ἐντοπίσεως τοῦ θέματος στὶς πραγματικές του διαστάσεις. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ποὺ φανέρωσε τοὺς λόγους τῆς συγκλήσεως αὐτῆς τῆς συσκέψεως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του μαζί γιὰ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ὁ λόγος πέρασε στὴν ταπεινότητά μου. Εἶπα, ὁ κ. Μαρούλης κρατοῦσε κάποιες σημειώσεις γιὰ Πρακτικά, ὅτι τὸ θέμα ἔχει κυρίως ἐρμηνευτικές διαστάσεις τῆς σημειογραφίας κατὰ τὴν ψαλμώδηση ἀπ' τοὺς ψάλτες· ὅτι ἡ γνώση τῆς σημειογραφίας στὴν πρωτότυπη μορφή καὶ στὶς πρώτες ἐξηγήσεις της εἶναι ὁ βασικὸς ὁδηγός, νὰ δοῦμε δηλαδή τί ἐξήγησαν οἱ τρεῖς διδάσκαλοι καὶ τὶ ἄφησαν ἀνεξήγητο, τὸ ὁποῖο ἂν γνωρίζουμε καὶ ἐξηγοῦμε ἐμεῖς σήμερα, δὲν σημαίνει ὅτι παραβιάζουμε τὴν Νέα Μεθοδο· ὅτι στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου πρέπει νὰ διακρίνουμε τί ὑπαγορεύεται ἀπ' τὴ σημειογραφία νὰ ἀποδίδουμε καὶ τί ὁ κάθε ψάλτης προσθέτει, πέρα ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία, κι ἂς θεωρεῖ αὐτὸς ὅτι ἀποδίδει σωστὰ τὴν σημειογραφία, κι ἂς ἐπικαλεῖται τὴν ὅποια στερρὴ παράδοση τοῦ ὁποιοῦ δασκάλου του· ὅτι, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐρμηνευτικές ἀποδόσεις, ποὺ σαφῶς δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ τὴν παράδοση, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τὶς μὲν ἀποδόσεις τῶν μὲν ψαλτῶν ὀρθές καὶ τὶς ἄλλες τῶν ἄλλων ψαλτῶν ἢ τῶν 'ἐπιστημόνων' 'μὴ ψαλτῶν', ὅπως κατηγοροῦν οἱ ὀλιγομαθεῖς ἢ καὶ ἄδαεῖς σὲ βάθος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης τῆς Ψαλτικῆς· καὶ ὅτι ἄρα δὲν ὑπάρχει μέγα χάσμα, καὶ δυὸ ὄχθες, καὶ δυὸ παρατάξεις, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται γνώση, γνώση, γνώση. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κατενόησε τὸ πρᾶγμα. Ὁ Ταλιαδῶρος ἤθελε νὰ πῇ αὐτὰ ποὺ ἤθελε νὰ πῇ στὸν Ἀγγελόπουλο· ὅτι, ποῦ τὰ βρήκατε αὐτά· εἶναι τοῦ Καρᾶ, ὁ ὁποῖος ἄνθρωπος δὲν ἦταν ψάλτης, ὅτι νὰ τὰ σταματήσετε, νὰ ψάλετε ἐσεῖς ὅπως θέλετε, δικό σας καπέλλο, ἀλλὰ νὰ μὴ τὰ διδάσκετε· ἓνα εἶναι τὸ σύστημα, τὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο. Πάνω σ' αὐτὰ εἶπε καὶ ὁ Χατζηνικολάου ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει διαστάσεις ἐπειδὴ αὐτοὶ δικτυώθηκαν καὶ τὰ βιβλία τους προωθοῦνται μέσω τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας σὲ ὅλα τὰ Σχολεῖα, ὅτι οἱ περισσότεροι δάσκαλοι τῆς Μουσικῆς ἔχουν μπολιαστῇ μ' αὐτὴν τὴν θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ διδάσκουν ἔτσι, ὅτι ὑπάρχει ἀπόγνωση στὰ παιδιά ποὺ λένε ὅτι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, κι ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας. Ὁ Ἀγγελόπουλος ἀπ' τὴ μεριά του ἄρχισε νὰ ἀμυνθῇ μὲ εὐθεῖες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν Ταλιαδῶρο· δηλαδή, πῶς ψάλλεις ἐσύ, ποῦ ἔμαθες ψαλτικά, ὅταν ψάλλεις ψάλλεις ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ διδάσκαλός σου ἢ βάζεις καὶ προσωπικὴ ἐρμηνεία; Αὐτὸ κάνω κι ἐγώ, εἶπε· προσπαθῶ νὰ ἀποδώσω τὰ

σημάδια, τὰ διαστήματα, γενικά τὴν ἔκφραση, κατὰ πῶς τὰ Θεωρητικά, ὅχι ὁ Σίμων Καρᾶς, ἀλλὰ ὁ Χρυσάνθος λέγει καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881. Τὴ διάβασες κ. Ταλιαδῶρε αὐτὴν τὴν “Στοιχειώδη διδασκαλία;” καὶ λέγει ἐτοῦτο κι ἐκεῖνο καὶ τὰ ἄλλα· καὶ τὰ ἀπηχήματα, ἐπειδὴ ἔγινε σχετικὸς λόγος, κι αὐτὰ διδάσκονται στὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου· καὶ οἱ ἔλξεις, κι αὐτὲς προσδιορίστηκαν στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881. ...

Ἡ ὥρα εἶχε περάσει, πῆγε ὅχτῳ καὶ κάτ’· ὁ Ταλιαδῶρος ξαναεἶπε πὼς πρέπει νὰ τὰ ἀφήσετε αὐτὰ καὶ νὰ ἀκολουθεῖτε τοὺς ψάλτες ποὺ ἀνάλωσαν τὴ ζωὴ τους ψάλλοντας ὅπως παρέλαβαν, καὶ θὰ εἰρηνεύσουμε ὅλοι. Αὐτὸ τὸ παιδί τὸν Κωνσταντίνου νὰ τὸν φέρουμε ἐδῶ νὰ μᾶς πεῖ γιατί γράφει αὐτὰ ποὺ γράφει καὶ νὰ μᾶς ψάλλει ὁ ἴδιος αὐτὰ ποὺ γράφει· δὲν ψάλλονται σὰς λέω. Νὰ ρθῇ ἐδῶ νὰ τὸν ἐξετάσω ἐγώ. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ ἀποφασίστηκε νὰ διευρυνθῇ ἡ Ἐπιτροπὴ μέχρι τὸν ἀριθμὸ δώδεκα καὶ νὰ συσκεφθοῦμε πάλι τὴν 25 Ἀπριλίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ἀναθέσει σὲ κάποιον ἄλλο μητροπολίτη νὰ προεδρεύσει,. ”ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ θέμα τὸν ἐνδιαφέρει προσωπικὰ θὰ εἶναι πάλι ὁ ἴδιος. Εἶπε ἀκόμα, σὲ δική μου παρατήρηση καταληκτικὰ ὅτι τὸ θέμα εἶναι ἐπιστημονικὸ στὴν οὐσία του, ‘νὰ παρακληθῇ ὁ κύριος καθηγητής, ὁ κ. Στάθης, νὰ μᾶς κάνει μιὰ εἰσήγηση σχετικὴ νὰ διαφωτισθοῦμε ὅλοι γιὰ τὶς διαφορὲς πτυχὲς τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας’. Εὐχαρίστως ἀποδέχθηκα καὶ εἶπα ὅτι θὰ ἐτοιμάσω σὲ φωτοτυπίες δύο παραδείγματα, στὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ σὲ διαδοχικὲς ἐκτυπώσεις μέχρι σήμερα, ὅπου θὰ φαίνονται οἱ ἀλλαγές. Τὰ παραδείγματα θὰ εἶναι ὁ εἰρμός “Πεποικιλμένη” καὶ τὸ “Κύριε ἐκέκραξα” σὲ α’ ἤχο. Οἱ ἄλλοι ποὺ προτάθηκαν ἦταν οἱ κύριοι: Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, Ἀντώνιος Ἀλυγιζάκης, Γεώργιος Ἀγγελινάρας, Ἰωάννης Ἀρβανίτης, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, καὶ ὕστερα ἀπὸ δική μου πρόταση καὶ κάποιος ἀπ’ τὸν Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς, ἐφ’ ὅσον οἱ ἀναφορές μας εἶναι καὶ στὸ θεωρητικὸ ἔργο τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ.

§ Ἐγινε καὶ μιὰ ἀναφορὰ στὴν τρέχουσα ἀνακριτικὴ διαδικασία γιὰ τὴν μήνυση ποὺ ὑπέβαλαν οἱ τοῦ Λυκούργου Ἀγγελοπούλου, καὶ παρακλήθηκε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος νὰ ἐκφράσει τὴν ἀποψή του. Εἶπε, πὼς δὲν θὰ πρέπει νὰ φτάσει στὴν ἀκροαματικὴ διαδικασία τὸ ὅλο θέμα· θὰ πρέπει νὰ δοθοῦν ἐξηγήσεις, νὰ ζητηθῇ συγγνώμη καὶ νὰ κλείσει τὸ θέμα. Βέβαια, ἂν σὲ πνίγει τὸ δίκαιο δὲν ἔχεις καὶ ἄλλον τρόπο νὰ ἀμυνθῇς. ἀλλ’ ἴσως ἡ μακροθυμία εἶναι ἡ καλύτερη ἐπιλογὴ. 26 Ἀπριλίου 2001